

Särtryck ur

CJP NYHETSREV

Nr 45:3 Juni 2008

FOLKSAGANS KVINNOBILDER

DEL 2: Törnrosa

av Marie-Louise von Franz

I en serie artiklar kommer Marie-Louise von Franz att diskutera några sagor som speglar typiskt kvinnliga problem och beteendemönster. I det här numret av CJP Nyhetsbrev fortsätter serien med det negativa moderskomplexet så som det gestaltas bl.a. i sagan om Törnrosa. Artikelserien är en redigerad version av ett antal föreläsningar Marie-Louise von Franz höll vid C G Jung Institutet i Zürich och som tidigare i ursprunglig form publicerats i *The Feminine in Fairy Tales*.

Marie-Louise von Franz (1915-1998), under många år en av C G Jungs närmaste medarbetare, höll många föreläsningar vid CG Jung-institutet i Zürich som har blivit klassiska. Denna artikel är en redigerad version av anteckningar från en föreläsning hon höll 1959.

Den saga jag tänker behandla i den här artikeln är Törnrosa, så som den upptecknats av bröderna Grimm. Före deras tid var den inte känd i Tyskland, men de fick tag i den via en av sina huvudkällor, Maria Wild från Kassel.

Sagan om Törnrosa rönt under en lång tid samma öde som sin huvudperson. Den var försvunnen ur människors minne för att sedan plötsligt återuppväckas. Ursprungligen förekom den i två versioner, en fransk och en italiensk, båda från 1300-talet. Men det är samma saga med bara små variationer och av det kan man dra slutsatsen att vi har att göra med ett mycket gammalt motiv: en kvinnlig gestalt försänks i djup sömn med hjälp av trolldom och återväcks efter en viss tid.

Sammanfattning av sagan

Det var en gång en kung och en drottning som ideligen klagade över att de inte hade några barn. En dag när drottningen badade hoppade en groda upp ur vattnet och sade: "Din önskan skall gå i uppfyllelse, inom ett år skall du föda en dotter." Det skedde som grodan sagt och en liten flicka kom till världen. Hon var så vacker att kungen blev utom sig av glädje och ställde till med en stor fest. Han bjöd inte bara släkt

och vänner utan också féerna. Det fanns tretton féer i hans rike, men han hade bara tolv guldallrikar och en av féerna måste därför stanna hemma.

Vid festens slut fick barnet underbara gåvor av féerna, dygd, skönhet, rikedom o s v. När elva av dem hade lämnat sin gåvor dök plötsligt den trettonde upp. Hon ville hämnas att hon inte blivit inbjuden, och utan att hälsa eller se på någon ropade hon med hög röst: "Prinsessan skall på sin femtonde födelsedag

"Varje tolkning är en spegelbild av tolkarens inre och tolkningen kan bara resultera i en tentativ tolkningshypotes."

sticka sig på en slända och falla död ner."

Alla blev förfärade, men då kom den tolfte féen. Hon kunde inte upphäva förbannelsen, bara mildra den, och hon sade: "Prinsessan skall inte dö, bara falla i en hundraårig sömn."

Kungen, som ville beskydda sin dotter, lät befalla att alla sländor i hans rike skulle brännas. Men då prinsessan fyllde femton år passade hon på tillfället att undersöka de delar av slottet som hon inte kände sedan tidigare. Till slut kom hon till ett torn, gick upp för en smal spiraltrappa, fram till en dörr och öppnade den.

Hon kom in i ett rum och där satt en gammal kvinna och spann. "God dag", sa prinsessan. "Vad är det du gör?" "Jag spinner", sade den gamla. "Vad är det som snurrar så lustigt?" frågade prinsessan, tog sländan och försökte spinna. Men så fort hon rörde vid den gick spådomen i uppfyllelse. Hon stack sig i ett finger och föll i djup sömn.

Och denna sömn drabbade alla i slottet. Kungen och drottningen somnade i tronsalen och hela hovstaten med dem. Hästarna i stallen, duvorna under taket, flugorna på väggen, elden på härden – ingenting rörde sig mer. Köttet i grytan upphörde att koka och kocken, som just skulle lugga kökspojken, släppte honom och började snarka. Till och med vinden slutade blåsa.

Runt slottet började nu en tjock rosenhäck växa upp. Den blev högre och högre tills man inte kunde se något av slottet. Men berättelsen om den sovande Törnrosa spreds i hela landet och ideligen kom kungasöner som hört den och försökte tränga igenom häcken. Men det var omöjligt, de fastnade i törnetaggarna, och de som inte kom loss ljöt en ömklig död.

Efter många år kom ännu en kungason till landet. Han hörde sägnen och han hörde om alla prinsar som hade dött när de försökt tränga igenom törnhäcken. Men hur mycket man än försökte avråda honom, lät sig den här unge mannen inte hejdas.

Nu hade emellertid de hundra åren gått och den dag var kommen då Törnrosa åter skulle vakna. När prinsen kom fram till häcken förvandlades törnena till stora, vackra blommor och de vek åt sidan av sig själva för att sedan sluta sig bakom honom igen. Han kom fram till tornet och öppnade dörren till rummet där Törnrosa sov. Hon var så vacker och han böjde sig ner och gav henne en kyss. Hon slog genast upp sina ögon och hälsade honom med ett leende. De gick ner tillsammans. Kungen och drottningen och hela hovet vaknade och alla såg förvånade på varandra. Hästarna på gården skakade sig, hundarna viftade med svansen, duvorna flög upp, flugorna började krypa, elden brinna och köttet koka. Kocken gav kökspojken en örfil och pigan plockade hönan. Hela slottet levde igen.

Snart firades bröllop mellan Törnrosa och prin-

CJP NYHETSREV

ISSN 1652-2125

Utges av CJP Centrum för Jungiansk Psykologi AB två ggr/år (juni och december). Upp-
laga 5.000. Ansv. utgivare: Gunlög Raihle.

sen och de levde lyckliga ända till sin död.

I denna tyska version av sagan får den en snabb upplösning medan den i andra får ett efterspel. I både en rysk, en fransk och en katalansk version kommer prinsen in till Törnrosa och sover med henne utan att väcka henne. Hon sätter två barn till världen och måste sedan söka rätt på deras far. I en annan fransk variant väcker prinsen Törnrosa, men han låter ingen i sitt eget land veta det och ingen där anar att han är gift och har ett barn. Först när hans far är död tar han hem sin hustru, och då försöker hans mor att mörda både barnet och henne. Hon räddas antingen av en kock eller en jägare och när svärmodern fått sitt straff återförenas paret.

Kanske tillkom de här varianterna därför att den kortare versionen föreföll för enkel – så lätt går det ju inte till i denna värld. Det händer också att sagor från olika motivkretsar kombineras. Det är intressant att iaktta hur de under olika tider fogas samman på olika sätt. I en del sagor kan t ex frigörelsemotivet framhävas mer än i andra. Granskar man dem närmare ser man att alla har sin egen innebörd. En klart markerad tråd löper genom dem, och om bara inte vårt medvetna griper in och leder oss fel, så rör sig vår fantasi längs tydliga, objektivt utlagda banor. Sagoförtäljarna levde i så nära kontakt med det omedvetna att de instinktivt kunde sammanfoga motiven på rätt sätt.

I sagorna förekommer ofta en underbar födelse och den utgör då det första motivet. Berättelsens huvudperson kommer inte till på vanligt vis, det finns en hemlighet eller ett under knuten till denna födelse. Man kan fundera över grodans betydelse. Det ligger nära till hands att uppfatta grodan som något sexuellt, men man bör vara försiktig med sådana förklarade slutsatser, eftersom man då kan förbise det väsentliga.

Låt mig ge ett exempel på detta, hämtat från min egen praktik. Patienten var en gift kvinna som för länge sedan hade inlett en helt oskyldig flirt med en gift man. Något mer blev det inte. Hon bröt med honom och drog sig undan, eftersom hon tyckte så bra om hans hustru. Sedan glömde hon bort alltihopa, d v s det fick sjunka ner i det omedvetna. Längre fram fick hon problem. Hennes drömmar gav henne en ingivelse att börja göra något kreativt. Hon bestämde sig för att börja skriva och undrade hur det omedvetna skulle ställa sig till detta. Då drömde hon att den man hon en gång flirtat med hade skilt sig och att hon gifte sig med honom. Det såg ut som om hon nu gjorde något hon i verkligheten utan problem hade avstått ifrån. Hon tolkade drömmen som att det omedvetna ville att hon skulle bli medveten om att hon haft ett större sexuellt intresse för mannen än hon velat erkänna för sig själv. Hon ville inte ens diskutera drömmen, dess innebörd var helt klar för henne.

Men drömmen betydde något annat. Den var en positiv reaktion på hennes beslut och hennes första trevande försök att skriva. Tills nu hade hennes egen intellektuella förmåga varit omedveten och onåbar, odifferentierad från andra delar av hennes omedvetna. Nu sade

drömmen att hon skall gifta sig med denne man och det betydde att hon skall etablera en stadigvarande relation med sin egen skapande förmåga.

Egentligen hade den här flirten bara varit ett uttryck för en skapande energi, ett energiöverskott som inte fick utlopp i äktenskap och barn och som heller inte fick uttryck i något skapande arbete. Hon hade omedelbart insett att det inte varit rätt att flirta, men mer visste hon inte. Drömmen grep nu in och gav en antydning om vad det egentligen handlade om. När hon vaknade reagerade hon utifrån sin medvetna attityd och tyckte följaktligen att den var avskyvärd. Min första tanke var också att den kanske kunde tyda på ett förhållande med en man. Men så satte jag drömmen i förbindelse med vad som hänt dagen innan. Hon hade ju givit utlopp för sin skapande energi. Med detta exempel vill jag bara varna för att tolka drömbilderna alltför bokstavligt och bortse från att drömspråket är metaforiskt.

Sterila perioder kan alltså betyda att något särskilt förbereds i det omedvetna. Här talas det om en groda som finns i drottningens bad. I sa-

TÖRNROSA
akvarell av Marie-Claire Lundeberg

gor och sägner står ofta grodan för något oanständigt. Förr i världen användes grodan, framför allt deras skelett, när man sysslade med kärleksmagi. De står först på listan över recept som skall ge fruktsamhet, sexuella njutningar och bisexuell kärlek. Grodan kan t ex representera den manslem som befruktar drottningen. I gamla tider sågs de dock som moderliga djur, som bistod kvinnorna vid förlösning och gav fruktsamhet. De står alltså för både fallos och sköte, men också för barn. I en del länder heter det att grodornas kväkande på våren är de ofödda barnens gråt och de blir därför bilder av de ofödda barnens själar.

På andra håll framställs grodan som giftig och som häxornas djur. Medeltidens mest lärda kvinnliga mystiker, Hildegard von Bingen, säger att på våren, då allt är så vackert, vill djävulen gärna inge människor onda tankar och han älskar grodornas kväkande. Där finns alltså ännu en association till sexuella behov, med värstämning och med naturens ymnighet. I det gamla Grekland var grodan Dionysos djur. Därför såg förstås kristendomen grodan som häxornas och djävulens bundsförvant. Egentligen står den bara för ett naturväsen, en vital impuls, som varken är ond eller god.

Man brukar ibland kalla ett barn för "min lilla groda". Men grodan är kallblodig och i drömmarna kan den representera en omedveten impuls fast med en tydlig tendens att "vilja" bli medveten. Det finns impulser, som inte gärna "vill" bli medvetandegjorda, som med möda måste lyftas upp till ett medvetet plan. Det finns också komplex i det omedvetna som tränger på för att bli medvetna. Grodan representerar sådana impulser som inte låter sig avisas, man kan t ex tänka på den närgångna Grodkungen.

I andra sagor krävs ibland att något måste utföras eller ätas upp för att ett hjältebarn skall komma till. Här skall ingenting göras, drottningen får vackert lov att vänta till det är dags.

Men låt oss återgå till vår saga. En flicka kommer till världen och hon är mycket vacker. Vid dopet anordnas en stor fest, men den leder till en olycka. Hon får ett visst antal féer till gudmödrar – sju eller åtta, tolv eller tretton, det kan variera – men i alla versioner blir en av dem bortglömd eller förbigången och uttalar därför en förbannelse över barnet.

Här har vi motivet med den bortglömda gudmodern. Det kan vara så att hon inte bjuds in därför att det inte finns nog med guldallrikar, i andra fall att hon har hållit sig undan i ett torn i över femtio år och blivit bortglömd. Hon kan också ha fallit i glömska utan någon orsak, och då dyker hon plötsligt upp och man får lov att ge henne en annan tallrik. Men också det tar hon som en personlig förolämpning och uttalar en förbannelse över den nyfödda.

Motivet med en gud eller oftare en gudinna som blir bortglömd är vanligt i myterna. När Agamemnon ville bege sig till Troja, kunde skeppet inte segla eftersom det rådde stiltje. Artemis var förargad för att man glömt att offra till henne. Hon krävde nu Ifigenias liv och Agamemnon måste alltså låta sin egen dotter dö för att få vind. Motivet är typiskt för en förolämpad gudinna.

Vad står då den sårade gudinnan för i mytologin? Vi vet att gudagestalterna representerar energimönstren eller dynamiska centra i psyket eller i naturen. Tydligast ser man det hos de astrologiska "gudarna". Redan under antiken betecknade Ares/Mars aggressivitet och självförsvår, och Afrodite/Venus sexualitet och kärlek. När en gud eller gudinna blir förbigången innebär det att ett bestämt, av naturen givet, psykiskt förhållningssätt har försumrats. Något har avsiktligt eller genom förbiseende inte givits tillräckligt utrymme i livet.

Motivet med en ung kvinna som förföljs av en ond modergudinna är också mycket utbredd. I sagan om Amor och Psyke trakasseras den unga Psyke av sin blivande svärmor, som inte är någon annan än gudinnan Venus och som bär drag av den Stora Modern. Venus drivs av ren svartsjuka därför att folk säger att Psyke är vackrare än hon (jfr Snövit!). Människorna dyrkade flickan i stället för moder Venus och hon kan inte stå ut med att en mänsklig inkarnation av henne själv tillbeds. Därför vill hon skada den. Här handlar det om en intressant utveckling av kulturen i västvärlden och i medelhavsländerna. En modergudinna frambringar

en mänsklig inkarnation av sig själv, en dottergestalt, som hon emellertid känner sig ambivalent inför.

Våra olika personlighetspotentialer är inte alltid harmoniskt infogade i den totala personligheten. Det händer att de konkurrerar eller att de t o m förkväver varandra. I vår religion dyrkar vi en Gud Fader, som har inkarnerat sig som människa i sin son Kristus. Därmed blir Gudfadern förmänskligad. I den förkristna medelhavskulturen finns ansatser att i en dottergestalt också göra modergudinnan till människa, men den officiella religionen lät det aldrig ske. Utvecklingen av modergudinnan kom av sig, undertrycktes och trädde småningom i dagen som en dyrkan av jungfru Maria, men hennes jordiska sida blev en kvistig fråga. Hon sanktionerades visserligen, men bara på mannens villkor. Den antika modergudinnans mörka sidor har ännu inte dykt upp i vår kultur och därför blir våra begrepp om det kvinnliga problematiska, det saknas ju något i hennes väsen.

Om man ser på de antika modergudinnorna, så hade de ofta en konfliktfylld relation till sina mänskliga avbilder. De visar upp en helt oflekterad kvinnlighet och ger sig hän åt sina känslor. Modergudinnan tillät sig häftiga reaktioner, men samtidigt var hon barmhärtig. Allt som var uselt, svagt och olyckligt tog hon i sin famn, älskade och vårdade. Arkaisk, självklar barmhärtighet var något typiskt för henne och sexualitet något helt naturligt. Modern själv var den stora horan, som gav sig åt varje man som kom i hennes väg. Hon representerade gränslös fruktsamhet, generositet, oändlig barmhärtighet, oerhörd svartsjuka och enorm fåfänga, kort sagt stora och obändiga emotioner.

Jämför man antikens gudadöttrar med dessa modergudinnor är de inte helt identiska. För det mesta är de en smula mänskligare, de är som Psyke i sagan och har förmågan att stå emot och inte ge efter för varje impuls, de har förmågan att fullgöra en uppgift. Psyke visar t ex inte tiggaren i underjorden någon barmhärtighet, hon visar sig kunna hålla tillbaka sin hjälpareinstinkt, hon är omdömesgill, kan reflektera och sätta gränser. Hon reagerar inte så primitivt och kaotiskt som Venus utan mer mänskligt och inte så ombytligt. Denna progressiva tendens tyder på en strävan i det kollektivt omedvetna att frambringa något nytt hos det feminina och därmed också en mer kultiverad sida av Eros hos mannen.

Kanske var det nödvändigt för den västliga kulturen att man under en viss tid valde bort modergudinnan och helt satsade på den maskulina principen. Men de delar av psyket som trängs bort reagerar kompensatoriskt, och med tiden tar de hämnd. Vi bör ge akt på vår kropp och alla dess delar och inte missköta dem. Detsamma gäller psykets olika delar. Om vi ignorerar vissa av psykets grundstrukturer ger det upphov till sjukdom i hela systemet. Då drabbas vi av en neuros eller något ännu värre och måste reda ut vad vi har försummat och vad som kan ha förorsakat bekymren. Men psykiska problem kan också dyka upp utan någon synbar anledning eftersom även naturen har sina brister. Det är inte alltid människan som ställer till det onda, ibland kan gudar-

na vara de skyldiga. Naturen i sig företer brister, ofullkomlighet och disharmoni.

I en fransk version kallas t ex den onda fén *Misère*, olyckornas härskarinna. Vi har vuxit upp med föreställningen om en välvillig gudom. Om något ont drabbar oss, är det vår egen skuld, eller kanske Adams. Likaväl skulle man kunna säga att Gud bär skulden, vilket alls inte är självklart för oss. I ett flertal andra kulturer ligger däremot roten till det onda hos guden eller gudarna. Det är viktigt att vara medveten om detta för att kunna balansera den kristna uppfattningen, som inte erkänner den gudomliga naturens skoningslöshet. När myten, liksom vår saga, berättar en historia i flera varianter speglar det en osäkerhet inför det ondas problematik. I psykologin måste vi räkna med att en neuros antingen kan orsakas av någon form av normöverträdelse, och att den då också skall kunna läkas genom en förändring av den medvetna attityden, eller att den helt enkelt är en naturens nyck och därmed också kan läkas av sig själv. Den ena åsikten utesluter inte den andra, båda är på sitt sätt sanna, och man bör alltid ha båda aspekterna för ögonen.

Den förbisedda fén/gudinnan personifierar i sin kränkthet något som jag tycker i allra hög-

”När vi känner oss kränkta konstelleras en negativ maskulin energi, ofta hård och brutal. En person som råkar in i ett sådant tillstånd hemfaller till ett halsstarrigt maktbegär, som leder till ett ändlöst argumenterande.”

sta grad borde beröra kvinnor. En viktig källa till mycket ont som drabbar oss kvinnor är vår oförmåga att stå ut med och övervinna våra sårade känslor. När vi känner oss kränkta konstelleras en negativ maskulin energi, ofta hård och brutal. En person som råkar in i ett sådant tillstånd hemfaller till ett halsstarrigt maktbegär, som leder till ett ändlöst argumenterande. Plötsligt kan man känna sig fruktansvärt nere och då är det ibland en hjälp att fråga sig om man kan ha blivit besviken eller sårad utan att man riktigt har förstått det. Kommer man till insikt om den obearbetade förolämpningen, avtar problemet, men medan det pågår klingar kvinnans röst av outtalade förebråelser, som kan reta män (och vem som helst för den delen) till vansinne. Män med en smula insikt vet att en kvinna i det ögonblicket egentligen ropar på kärlek, men uppnår det motsatta. Hon stöter bort just den person som skulle kunna ge henne det hon längtar efter. Det är en ond cirkel och ”att tala om saken” leder i regel bara till häftiga uppträden.

Naturligtvis upplever kvinnor som haft en dålig relation till sina mödrar sådana reaktioner oftare. De behöver ju så väl all den värme och uppmärksamhet de aldrig fått av modern, och de har lätt att bli för känslösa och känna sig åsidosatta. Den som har en god självkän-

slut behövs inte känna sig förolämpad. Om en man överger en flicka som har tillräckligt självförtroende, eller om han flirtar med andra i hennes sällskap, noterar hon bara att han uppför sig illa och kan utan affekt bestämma vad hon skall göra åt det.

Hon är så säker på sig själv att hon just inte känner sig berörd. Saknar hon däremot självförtroende står hon inför en avgrund av sårad stolthet och vrede. Därför riskerar en kvinna med ett negativt moderskomplex att känna sig kränkt och bitter om en man avvisar henne eller om en annan kvinna trampar henne på tårna. Det bästa hon kunde göra om helt övervinna sin vrede och sluta identifiera med den förolämpade fén/gudinnan.

I sagan om Törnrosa drabbas flickan av en förbannelse för att féerna antingen blev förorättade eller arga. I ännu en annan version av sagan är det inte féerna utan en avspisad friare som uttalar förbannelsen. Han är trollkarl och för att hämnas försänker han henne i en hundraårig sömn. Den avvisade friaren är en övermäktig gestalt som hon inte kan värja sig mot. Här har vi åter något som helt enkelt bara händer. Ingen kan väl tycka att flickan skulle ha gift sig med den mannen? Hon gjorde rätt i att säga nej, ändå drabbas hon av förbannelsen. Det är antagligen hennes väna, oskuldsfulla skönhet som har attraherat honom, och det kan hon ju knappast hjälpa. Också en ”verklig” relation byggt på sunda instinkter kan drabbas av förbannelse eftersom den kan kollidera med kollektiva normer. I en neurotisk familj kan det födas ett barn med helt friska anlag, som kämpar emot familjeneurosen i stället för att böja sig för den. Det kan också hända att en mor är psykotisk, men att barnet är normalt och därför reagerar häftigt mot sin mor, eller snarare moderns sjukdom.

I det fallet innebär den instinktiva reaktionen ett oförtjänt lidande. Sjukdomen avskyr hälsan och hälsan avskyr sjukdomen – friska djur slår ju på samma sätt ner på sjuka. Också i ett äktenskap kan en liknande konflikt uppstå.

Jag tänker på ett fall som jag fått följa. Hustrun fick svåra hysteriska symptom när hon hade sin man inom synhåll, men annars reagerade hon helt normalt. I analysen visade det sig att mannen hade ett svårartat moderskomplex. Känslor som ömhet och lust hade han aldrig kunnat ge uttryck för, varken inom äktenskapet eller någon annanstans. När han var 67 år och hustrun 62, skrev han till sin mor och frågade om hon tyckte att han borde ta ut skilsmässa. Varje gång hustrun kom hem blev hon illamående, vilket var en sund reaktion, och att hon kräktes i den miljön var ett tecken på att hon var frisk. Även helt oskyldig kan man hamna i elände – det är en viktig och tänkvärd sanning för dem som lägger moraliska aspekter på neurotiska reaktioner och symptom.

Jag skulle vilja diskutera dessa problem också ur en annan synvinkel. Många sagor börjar med att en kung eller köpman, som färdas till sjöss eller vandrar genom en skog, blir tillfångatagen av en ond ande, en svart hund eller t o m av djävulen själv. Han blir fri genom att lova djävulen att till honom överlämna den första han möter vid hemkomsten.

Han är övertygad om att det blir hans hund som springer honom till mötes, men under sin frånvaro har han blivit far till ett barn som nu springer emot honom. Då förstår han att han sålt sitt eget barn till djävulen. Detta barn blir i regel en hjälte eller hjältninna som måste utföra verkliga stordåd eller lida förfärligt för att göra sig fri från den onda.

Eftersom kungen eller köpmannen – som representerar det kollektivt medvetna eller ”den rådande ordningen” – har förstenats, kan en förnyelse endast ske genom en uppgörelse med den motsatta principen – djävulen, det ondas princip, eller vad det nu är som det medvetna stänger ute. Naturligtvis är djävulens krav alltför extrema och ensidiga och därför åläggs barnet självt att befria sig och övervinna motsättningarna. Det förekommer ofta att föräldrar med sin ”förstenade” inställning bokstavligen lämnar ut barnet till djävulen. Jung berättade en gång en historia om en mycket korrekt och anständig affärsman med kristen uppfostran. I hemmet levde han skötligt med fru och barn, han rökte inte, drack inte och sprang inte efter andra kvinnor. När han var omkring 50 utvecklade han en neuros som är typisk för den sortens människor: mar-dömmar och magsår. En sömnlös natt väckte han sin fru vid tretiden, slog näven i bordet och skrek: ”Nu vet jag! Jag är en bedragare och en riktig skitstövvel! Och så får det bli!” Och eftersom han var en ordfast man skred han genast till verket. Familjens tillgångar slösade han bort och förde till sin död ett utsvävande liv. Familjen hade det naturligtvis besvärligt under denna tid och dottern tvingades söka psykiatrisk hjälp. Mannen hade, precis som den där kungen, hamnat i en återvändsgränd. Djävulen hade presenterat sin räkning och mannen betalade den. Han lyckades inte finna vägen mellan motsatserna, utan fastnade i sitt ”antingen-eller”.

Också mellan Törnrosas föräldrar är det något som inte stämmer. De är barnlösa och de får råd av grodan, ett träskdjur. Den erbjuder nya livsmöjligheter för den förhärskande medvetna attityden. Trots det väntar man sig att grodans hjälp en gång måste betalas och det bekräftas också i sagan. Det kommer att ställas krav från den onda sidan och det sker vid dopet. Då uppträder naturens mörka sida och gör sin rätt till barnet gällande.

Vad döljer sig då bakom denna onda fé? En eller annan sagoberättare har gett namnet Themis (rättvisa, världslag) åt den onda féen, vilket tyder på en märklig intuition, ty Themis, gudmodern som blir bortglömd, är den som uttalar förbannelsen. Hon företräder en sida av modergudinnan som i vår kultur har fallit i glömska, men som var levande under antiken och i många tidiga kulturer, en särdeles sträng och hämndlysten aspekt av den feminina principen.

I en patriarkalisk ordning formulerar männen lagar och står för de världsliga tingen medan kvinnorna ivrar för mildhet. Fadern bestraffar och ser till att läxorna blir gjorda och modern ber om överseende. Problemen med rättvisa och straff hänger i männens värld samman med idén om allmängiltiga lagar. Rättvisa innebär att för samma typ av brott skall samma straff gälla. Undantag kan bara göras om

det finns en fastlagd paragraf för det.

Så skyddar vi oss mot det onda. Men det finns andra former av hämnd och straff, som jag skulle vilja kalla naturens vedergällning. Den som under tjugo års tid varje dag kastar i sig maten utan att ens sätta sig ner ”bestraffas” småningom med magbesvär. Det är en naturlig konsekvens. På ett felaktigt förhållnings-sätt följer olyckshändelser eller sjukdom. Detta gäller också psyket, man kan bli olycklig utan att ha brutit mot någon lag. Naturen kan ofta vara strängare än mänskliga lagar, utan nåd och obarmhärtig i sin hämnd.

Kvinnor tänker ofta inte i sådana banor som ”lag” och ”rätt”. Men de reagerar däremot spontant på sådant som inte passar dem, faktiskt precis som naturen själv. Rävhanen, som jagar bort sina ungar vid en viss tidpunkt, gör ”rätt” enligt naturens ordning. Hon gör ungar självständiga. Det finns mödrar som kan skaka av sig barn som alltför mycket klamrar sig fast vid dem. Det kan verka ovänligt, men behöver inte vara det.

Denna naturens vedergällningsprincip leder oss till ett av de verkligt stora problemen i dagens värld, den hotande överbefolkningen på jorden och hotet mot vår miljö. Vi har till en

”Meningslöshet förhindrar livets fullhet och betyder därför sjukdom. Mening gör däremot mycket, kanske allt, möjligt att uthärda. Ingen vetenskap kommer någonsin att ersätta myten, och ingen myt kommer någonsin att kunna skapas av vetenskapen.”

C G Jung

del oförskyllt hamnat i detta katastrofala läge, men vi har också utan tvekan gjort våld på naturen och dess ”hämnd” kan anta fruktansvärda proportioner!

De flesta välmenande barmhärtighetsverk i världen har sin grund i en världsåskådning som negligerar Moder Naturs mörka sida. De har sin rot i kristna föreställningar. Tidigare befann sig naturens ljusa och mörka sida i jämvikt. Men från 1100- och 1200-talen kan man i mytologin, diktingen och de religiösa rörelserna märka att naturens förlopp inte längre löper parallellt med den ensidigt ljusa tendensen i det medvetna. Från och med denna tid har man på falska grunder hållit fast vid en inställning, som fram till dess hade varit den riktiga. Man har inte förstått att utvecklingen måste ta ett nytt steg och att en förändring kräver att man också räknar med naturens mörka sidor. Idag konfronteras vi ideligen med det ondas problem och ”naturens hämnd”.

Att framhärda i gamla nedärvda förhållnings-sätt leder till en livsfientlig situation. Det är tragiskt att människan är så funtad, att hon be-

höver vara envis för att behålla sin medvetenhet men att just denna envishet också kan leda alldeles fel.

Jag tror att den enda utvägen är att vara medveten om problemet och vara uppmärksam på de påminnelser vi får från vårt inre när en förändrad inställning är önskvärd.

Men tillbaka till vår saga. Den onda féen utslungar en förbannelse mot barnet som innebär att hon skall dö på sin femtonde födelsedag. Men en av de andra gudmödrarna mildrar domen. Hon skall bara sova i hundra år. Sömn och död, Hypnos och Thanatos, var i forntiden ett gudafött brödrapar. Sömn upplevs som en sorts död och de två måste i den här sagan ses i relation till varandra. ”Död” skulle psykologiskt sett betyda att något elimineras från den medvetna tillvaron. En dröm som handlar om att någon dör innebär oftast att allt som denna person representerar blir så fullständigt bortträngt att inte ens drömmaren kan ana något om dess existens. Det innebär att det psykiska innehåll som trängts bort blir autonomt och fortsätter att påverka men nu helt utanför jagets räckvidd. Om féns förbannelse kan man säga att den mörka aspekten av Moder Natur hotar att, då flickan blir 15 år och är i puberteten, skilja henne från allt som omger henne.

Som vi vet drabbas ungdomar i puberteten ganska lätt av neurotiska tillstånd. Men om vi uppfattar flickan som en kollektiv representation får motivet en djupare innebörd. I en lekfull situation kan man givetvis acceptera ett beteende, som man inte vill stå för i sin vanliga vuxenvärld. Under en karneval kan man mycket väl tillåta sig ett ganska hämningslöst uppförande, som man under resten av året inte alls kan tänka sig. På samma sätt var det med många av de romantiska diktarna. Med djupt allvar beskrev de sina känslor, men till sist tog de med en ironisk anmärkning avstånd ifrån dem och därmed ogiltigförklarade de det känslomässiga i romantiken. Det finns också en del moderna konstnärer som på liknande sätt avfärdar resultatet av sitt skapande. För mottagaren blir det då omöjligt både att ta verket på allvar och att ta det till sig. Att utveckla och pröva nya attityder inom den barnsligt oansvariga lekens område kan accepteras, men sedan är det stopp.

Något liknande hände under renässansen, då intresset för antikens gudalära åter väckts till liv. Då fanns det t o m de som sade att de föredrog Venus framför jungfru Maria. Men det var mest som en lek i konstnärsvärlden och kyrkan tog det aldrig på allvar. Utvecklingen kom av sig och idéinnehållet i den antika mytvärlden blev egentligen aldrig accepterat och inte taget på allvar.

Den goda féen förvandlar den hotande döden till en hundraårig sömn – en lång tidsrymd för att sova eller tränga bort något. Problem kan till synes försvinna av sig själva om jag inte bryr mig om dem, men ofta har man en obehaglig känsla av att något ändå inte är som det skall. Kungen lät föra bort allt som skulle kunna utlösa förbannelsen. Men en sak blev ändå kvar. Den gamla kvinnan i tornet var naturligtvis den gudmoder som man inte bjudit in, men nu såg hon ut som en vanlig gam-

mal gumma som levde så tillbakadraget att man hade glömt bort henne. Hon förkroppsligar här den bortglömda sidan av den Stora Modern.

Sländan, som Törnrosa sticker sig på, är en viktig feminin symbol. Spinnsidan är ett gammalt men ännu använt uttryck för släktingar på moderns sida. Sländan var också den heliga Gertruds attribut och hon har lånat många drag av hedniska modergudinnor som t ex Freja.

För gamla tiders kvinnor hörde sådden, spinnandet och vävandet av linet, med dess alstringskraft och dess anknytning till sexualitet och moderskap, till något av det väsentligaste i livet. I en samling av gravida kvinnors drömmar har Carol Baumann visat, att motiv som har med trådar och vävning att göra förekommer ganska ofta. (Zeitschrift für Psychologie und ihre Anwendungen, del XVI, häfte 2. Schweiz 1957)

Låt mig ge ett exempel från min egen praktik. En gravid kvinna, som kämpade med sitt negativa moderskomplex inför nedkomsten och modersrollen, drömde följande:

Jag förs ombord på ett fartyg av en skara andra kvinnor, trots att jag bett att min man skulle få följa med mig. Då kommer en vänlig kvinna fram till mig och visar ett sidentyg. Hon berättar att det är vävt så att trådarna går i två riktningar och därigenom uppstår en kameleontisk effekt. Detta är oerhört betydelsefullt. Sedan tar två unga kvinnor (tvillingar) mig i vardera handen och leder mig längre in i fartyget.

Till följd av sitt negativa moderskomplex hade kvinnan svårt att uppleva graviditeten positivt. För att underlätta och göra vägen till födelseakten framkomlig koncentrerade sig där för det omedvetna helt på modersinstinkten.

Jag kan inte hitta någon rak och enkel tolkning av motivet med det föränderliga sidenet. Det kanske bara är så att mottagandets och födanets mysterium i grunden är nära förbundna med begrepp som att spinna och väva. Båda är konstfulla kvinnliga kunskaper, som bringar ordning i givna förutsättningar. Man kan se flera likheter inom biologin. I varje barn sammanfogas de mendelska arvsanlagen på ett bestämt sätt. Eller tänk på trådarna, liksom upprullade i en spiral, i en DNA-kedja!

Varje människa är komplex. Man kan i såväl fysisk som psykisk mening se henne som en väv av egenskaper ärvda från tidigare generationer och därur har en helt ny enhet uppstått.

I Indien tror man på reinkarnation och skulle snarare säga att alla människor är en del av gudomens stora vävnad. Liksom tråden i vävnaden ständigt återkommer till samma ställe, den eviga tråden som syns och försvinner igen, så går människor bort och kommer åter tillbaka. Indierna menar t o m att de kan räkna länkarna i inkarnationens kedja.

Det finns i varje barn en blandning av psykosomatiska element, som är sammanfogade efter ett bestämt mönster och som ändå på ett hemlighetsfullt sätt låtit en ny mänsklig individ ta gestalt. Detta vardandets hemlighet bestäms av nedärva fysiska och psykiska fakto-

rer som tillsammans bildar en helhet och påminner om en väv. Kvinnan bidrar genom att hela hennes väsen medverkar i detta stortartade arbete. Det verkar vara mycket viktigt för barnet att den blivande modern under den tidiga graviditeten låter det stå i centrum för sin fantasi. Om hon tänker mycket på sitt väntade barn, om hon i sin fantasi ägnar sig mycket åt det, d v s om hon "spinner" och "väver" för det, tror jag att hon ger sitt barn en god grund i den värld det skall födas in i. Det är naturligt att den uppmärksamhet som modern ägnar sitt väntade barn också uppfattas av barnet och således påverkar den gemensamma känslolastatmosfären.

Kvinnan som drömde om "kameleont-tyget" är akademiker och ganska stolt över att graviditeten inte har påverkat hennes arbete och hennes prestationer. Hon räknar med att arbeta in i det sista och hon är stolt över detta. Men hennes inre beredskap att ta emot barnet förefaller långt ifrån tillräcklig och drömmen föresöker visa henne vilken attityd hon nu bör inta.

"Det finns i varje barn en blandning av psykosomatiska element, som är sammanfogade efter ett bestämt mönster och som ändå på ett hemlighetsfullt sätt låtit en ny mänsklig individ ta gestalt. Detta vardandets hemlighet bestäms av nedärva fysiska och psykiska faktorer som tillsammans bildar en helhet. Kvinnan bidrar genom att hela hennes väsen medverkar i detta stortartade arbete."

Alla som har stickat, vävt eller broderat vet att man av detta kan känna ett välmående. Utan skuld känslor kan man sitta och spinna vidare på sina egna tankar. Sådant arbete övar också tålmodet och det kan ofta behövas! Det är ett skapande arbete som får naturen i balans och som motverkar stressen i det moderna livet. Som alla psykiska aktiviteter kan det naturligtvis också missbrukas, även i överförd bemärkelse.

Om stickande, spinnande och vävande beskrivs negativt i sagor och myter, kan man känna sig ganska säker på att kvinnan ifråga har ont i sinnet, att hon "spinner" en intrig eller snärjer någon i sina garn.

Något av det viktigaste i en mors beteende är att hon litar på sina barn och förväntar sig något av dem. Tillit skapar harmoni. Inget kan tynga ett barn så som att känna sig utsatt för misstroende, då känner det sig självt misslyckat. Det finns å andra sidan mödrar som går för långt åt andra hållet och ser en frälsare eller en jungfru Maria i sina barn. Och det är naturligtvis också skadligt, eftersom barnen lätt påverkas av en sådana fantasier.

Modern måste alltså spinna "rätt" fantasier. Hon får varken över- eller underskatta sitt barn. Med både hjärta och förstånd måste hon se det precis som det är, först då kan det finna sin egen väg.

Man har intresserat sig alltför lite för dessa sammanhang. Det talas mycket om pedagogik, som om det gick att reglera allt. Det finns en risk att vi bortser från att först och främst moderns fantasi och känsloliv måste stötts. Gul morotsaft och nappflaska är inte tillräckligt. Många kvinnor vet med sig att om barnet mår dåligt, kan det bero på dem själva. Men låt oss för allt i världen inte glömma bort fäderna. Barnet påverkas naturligtvis också av fadern och om fadern inte knyter an kan det skapa stora problem för barnet.

När man spinner och väver, använder man både slända och skyttel, och den senare kan tolkas som en fallossymbol. Den tränger in, rör sig fram och tillbaka och kring den koncentrerar sig allt. I vår saga fungerar sländan som en tagg eller en nål och med en sådan brukar häxor och trollkarlar sticka folk så att de dör eller faller i djup sömn. Ett vasst föremål kan döda och en vass anmärkning är ett vapen för det femininas lömska aggressivitet. Kvinnor slår sällan i dörrar eller svär som borstbindare, de sårar med raffinerade, subtila, vässade anmärkningar – lugna, sargande, ondskefulla ord, som träffar motpartens svaga punkt.

Kvinnor missbrukar ofta sin klokhet och det är vad som sker i vår saga. En av moder naturens farliga taggar sticker flickan och låter sömnen komma över henne. Också i verkligheten händer något liknande när intet ont anande barn skadas av sina mödrars destruktiva tankar. De blir då osäkra i sin egen identitet och deras feminina kreativitet bedövas. Deras personlighetspotential och deras identitet faller i sömn, precis som Törnrosa när hon stuckit sig.

I sin sömn är Törnrosa först och främst avskuren från den maskulina principen och väcks först vid prinsens ankomst. Å ena sidan är faktiskt kvinnor, som förämlats av sitt moderskomplex, beroende av en man för att kunna blomma upp, å andra sidan tyder detta på att kvinnan inte har tillgång till hela sin psykiska vitalitet. En kvinna som inte berörs av andliga idéer är liksom andligt sovande. Också det är en form av Törnrosa-sömn, som bara kan få ett slut genom beröring av den andliga, maskulina principen.

Törnhäcker i drömmar kan ofta tolkas som alltför stor känslolast åtföljd av aggressivitet. När jag får en mycket sensibel analysand vet jag att jag kan komma att få många obehagliga "tjuvnyp" och rustar mig därefter. Känslolasta människor är stolta över sin känslighet, och de tyranniserar andra med den. Det som kunde ha blivit kärlek, blir till törnhäcker. Var och en som vill tränga igenom dem blir så illa tilltygad att han eller hon måste dra sig tillbaka.

Sagens slut är ovanligt, det görs inga tappra dåd och inget dramatiskt händer. Efter hundra år förändras allt. Prinsen kommer, men uträttar inget särskilt, han har bara kommit i rätt tid. Av detta kan man dra olika slutsatser. Det kan tyckas att problem med härsklysten känslighet bara kan mötas med tålmod och pas-

sivitet. Försöker man gå till botten med saken och förklarar för en sådan känslig person att det rör sig om rent förtryck, kastas man genast in i törnhäcken och blir hängande där och relationen spricker. Jag misslyckas ofta med sådana fall. Patienten ger sig sårad iväg när jag tar mig friheten att beröra detta problem och kalla det härsklystnad, när det ju faktiskt är fråga om "en känslig själs hudlöshet". Det är bäst att inte genast gripa sig an problemet utan avvakta tills patienten blir så isolerad i sitt makt-komplex att han eller hon varken vet sig ut eller in. Ofta är det bara tiden som kan bota.

En bräcklig och känslös kvinna i min omgivning led av sin styvmors despoti. Denna ar- ma varelse gjorde allt vad hon blev tillsagd. Hon hade inga egna pengar, men hon skötte sitt arbete och var uthållig. Det enda man kunde säga om henne var att hon var lite trist, fast man anade att det inte var hennes rätta natur. Vid 43 års ålder vaknade hon plötsligt upp, gifte sig, fick ett barn och utvecklades småningom till en livfull, intressant människa. Efter "de hundra åren" började hennes liv ta form. Analys hade inte kunnat göra mycket för henne.

Om man tolkar sagan om Törnrosa på indi- viduell nivå, är det berättelsen om en kvin- nas negativa moderskomplex, men också om en mans insomnade anima. Men tolkad ur ett kollektivt perspektiv handlar sagan om det fe- mininas princip, som inte ges utrymme i den aktuella kulturen.

Marie-Louise von Franz
Sy övers Harriette Söderblom
Red Håkan Raihle

Centrum för Jungiansk Psykologi AB

Vintervägen 29, S-169 54 Solna. Tel/fax 08-83 07 00